

Кримінально-правова політика України у сфері протидії корупційним правопорушенням у сфері охорони здоров'я: пандемічні загрози, сучасний стан і напрями вдосконалення

Наталія Лесько¹

Опубліковано	Секція	УДК
30.09.2025	Право	343.352:614.2(477)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18431411>

Анотація. Актуальність теми кримінально-правової політики України у сфері протидії корупційним правопорушенням у сфері охорони здоров'я зумовлена тим, що корупція в медицині безпосередньо б'є по базових правах людини та по здатності держави забезпечити справедливий доступ до лікування. Метою статті є комплексне дослідження кримінально-правової політики України у сфері протидії корупційним правопорушенням у сфері охорони здоров'я та оцінювання її здатності забезпечувати невідворотність відповідальності, захист публічних ресурсів і справедливий доступ пацієнта до медичної допомоги. Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі формування та реалізації кримінально-правових і організаційних механізмів протидії корупційним правопорушенням у закладах та органах управління охороною здоров'я. В нашій статті охарактеризовано кримінально-правову політику України у сфері протидії корупційним правопорушенням у сфері охорони здоров'я як цілісну систему, що поєднує кримінально-правові заборони, процесуальні механізми, діяльність спеціалізованих органів та превентивні інструменти прозорості. Визначено найбільш поширені корупційні ризики галузі, які виникають під час формування потреб закладів, публічних закупівель лікарських засобів і медичних виробів, встановлення технічних вимог, приймання товару, розподілу медичних послуг і пріоритетів, а також під час роботи з медичною документацією. Встановлено, що ефективність протидії залежить від узгодженості кримінального законодавства із правилами запобігання корупції, від чіткого визначення службового статусу суб'єктів, від належного доказування умислу і причинного зв'язку, а також від спроможності розмежовувати корупційні діяння і помилки управління. Доведено, що спеціалізація досудового розслідування, процесуальний контроль і предметна компетенція суду є критичними для розкриття складних схем, пов'язаних із бюджетними коштами, контрактами, експертними рішеннями та конфліктами інтересів.

Ключові слова: кримінально-правова політика, корупційні правопорушення, охорона здоров'я, обмеження прав людини, громадське здоров'я, неправомірна вигода, конфлікт інтересів, спеціалізовані антикорупційні органи.

---

¹ професор кафедри міжнародного та кримінального права доктор юридичних наук, професор Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка» ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1790-8432>

Criminal-legal policy of Ukraine in the field of combating corruption offenses in the healthcare sector: current status and directions for improvement

Abstract. The relevance of the topic of criminal-legal policy of Ukraine in the field of combating corruption offenses in the health care sector is due to the fact that corruption in medicine directly affects basic human rights and the ability of the state to ensure fair access to treatment. The purpose of the article is a comprehensive study of the criminal-legal policy of Ukraine in the field of combating corruption offenses in the health care sector and an assessment of its ability to ensure the inevitability of liability, protection of public resources and fair patient access to medical care. The object of the study is social relations that arise in the process of forming and implementing criminal law and organizational mechanisms for combating corruption in healthcare institutions and bodies. Our article characterizes the criminal law policy of Ukraine in the field of combating corruption in healthcare as a holistic system that combines criminal law prohibitions, procedural mechanisms, the activities of specialized bodies and preventive transparency tools. The most common corruption risks of the industry that arise during the formation of the needs of institutions, public procurement of medicines and medical devices, the establishment of technical requirements, acceptance of goods, distribution of medical services and priorities, as well as when working with medical documentation are identified. It is established that the effectiveness of counteraction depends on the consistency of criminal law with the rules for preventing corruption, on a clear definition of the service status of subjects, on proper proof of intent and causality, as well as on the ability to distinguish between corrupt acts and management errors. It has been proven that specialization of pre-trial investigation, procedural control and subject matter competence of the court are critical for revealing complex schemes related to budget funds, contracts, expert decisions and conflicts of interest.

Keywords: criminal law policy, corruption offenses, healthcare, public procurement, illicit benefit, conflict of interest, specialized anti-corruption bodies, digitalization

Вступ

Постановка проблеми. Актуальність теми кримінально-правової політики України у сфері протидії корупційним правопорушенням у сфері охорони здоров'я зумовлена тим, що корупція в медицині безпосередньо б'є по базових правах людини та по здатності держави забезпечити справедливий доступ до лікування. Вона проявляється у зловживаннях під час закупівель лікарських засобів і медичних виробів, у неправомірній вигоді за отримання послуг, у конфліктах інтересів при ухваленні управлінських рішень, у викривленні черговості та якості надання допомоги. У такій сфері навіть одиничні корупційні практики мають системні наслідки, тому що вони відволікають ресурси від пацієнтів, посилюють нерівність, руйнують довіру до лікаря, закладу та держави загалом, а в підсумку можуть коштувати життя. Саме тому Всесвітня організація охорони здоров'я підкреслює, що корупція послаблює системи охорони здоров'я, загострює нерівність і має прямі людські втрати, отже протидія корупції, прозорість і підзвітність є критично важливими для безпеки пацієнтів.

Метою статті є комплексне дослідження кримінально-правової політики України у сфері протидії корупційним правопорушенням у сфері охорони здоров'я та оцінювання її здатності забезпечувати невідворотність відповідальності, захист публічних ресурсів і справедливий доступ пацієнта до медичної допомоги. Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі формування та реалізації кримінально-правових і організаційних механізмів протидії корупційним правопорушенням у закладах та органах управління охороною здоров'я.

Огляд наукових джерел. У науковій дискусії, дотичній до кримінально-правової політики України у сфері протидії корупційним правопорушенням у сфері охорони

здоров'я, помітне місце займають дослідження, присвячені інституту викривачів як одному з практичних каналів виявлення корупційних схем та збирання первинної інформації про неправомірну вигоду, зловживання службовим становищем і пов'язані з ними дії [1-15]. Наприклад, З. Загинеї [1] аналізує питання вигоди та мотивації у контексті викривання корупції, акцентуючи, що ефективність цього інституту залежить не лише від формальних гарантій, але й від того, як держава та суспільство відповідають на запит про справедливість, безпеку і доцільність для особи, яка повідомляє про корупцію. О. О. Костенко [2] розкриває окремі аспекти ролі викривачів у протидії правопорушенням, підкреслюючи значення їхніх повідомлень як джерела даних, що здатні запускати механізми правової реакції, включно з кримінально-правовою. В. В. Крижна [3] у межах обговорення ролі інституту викривачів у запобіганні та протидії корупції розглядає ключові елементи правового статусу викривача, звертаючи увагу на гарантії захисту, а також на проблеми практичного застосування таких гарантій. У контексті нашої теми це співвідноситься з питанням, як кримінально-правова політика у сфері охорони здоров'я має «підхоплювати» повідомлення викривача, забезпечуючи безпеку, конфіденційність і ефективний процесуальний маршрут від повідомлення до результативного розслідування. С. С. Шрамко [4] наголошує на ролі громадської свідомості у запобіганні корупції, фактично підводячи до висновку, що без суспільного осуду корупційних практик і без підтримки принципу невідворотності відповідальності кримінально-правова реакція може мати обмежений превентивний ефект. О. Окопник [5] зазначає, що проблемність протидії корупції в Україні зумовлюється сукупністю чинників, які проявляються як у правозастосуванні, так і в організаційній площині, а їх подолання потребує системного підходу, а не точкових змін.

Результати

Виклад основного матеріалу. Корупційні правопорушення у сфері охорони здоров'я мають особливу суспільну небезпеку, тому що вони одночасно підривають фінансову стійкість системи, якість лікування і довіру до медичних рішень, а наслідком стає нерівний доступ до допомоги та підвищені ризики для пацієнтів. Корупційні практики в цій сфері зазвичай «вбудовуються» у щоденні процеси, де рішення ухвалюються швидко і нерідко під дефіцит ресурсів, зокрема щодо розподілу ліжок, направлень, встановлення пріоритетності надання послуг, оформлення медичних документів, доступу до лікарських засобів, визначення потреб закладу і вибору постачальника. Найбільш капіталомісткі та вразливі точки пов'язані з публічними закупівлями лікарських засобів і медичних виробів, де ризики виникають на етапах формування номенклатури, технічних вимог, оцінки пропозицій, приймання товару, а також у ситуаціях спрощених процедур чи термінових закупівель. Національне агентство з питань запобігання корупції у спеціалізованих матеріалах для сфери охорони здоров'я окремо описувало корупційні ризики в медичних закупівлях та їхній вплив на доступність і якість допомоги, а також досліджувало ризики у процедурі оцінки медичних технологій, де небезпеку створюють непрозорі експертні процедури, конфлікти інтересів і вплив на рішення уповноважених органів (табл.1).

Таблиця 1

Ключові сутнісні засади корупційних правопорушення у сфері охорони здоров'я

Засади	Зміст у сфері охорони здоров'я
--------	--------------------------------

Підвищена суспільна небезпека	Корупційне діяння у медицині завдає шкоди не лише публічним фінансам, але й безпосередньо пацієнту, тому що викривляє черговість, впливає на рішення щодо лікування, погіршує доступність лікарських засобів і медичних виробів, знижує якість допомоги та породжує ризики для здоров'я і життя. Навіть одиничні випадки стають «нормою» у колективі, якщо немає реальної відповідальності, а це формує стійку недовіру до лікарів і управління
Латентність і складність виявлення	Значна частина корупційних практик відбувається без очевидних зовнішніх слідів, у формі «домовленостей», посередництва, маскування під «подяку», штучного створення дефіциту, поділу рішень на окремі етапи, де важко встановити конкретного ініціатора і довести умисел. У закупівлях схеми можуть приховуватися у технічних вимогах, у підборі аналогів, у «заточуванні» під одного постачальника, у завищенні цін через ланцюги посередників, у прийманні товарів з відхиленнями від якості
Зв'язок із владними і професійними повноваженнями	У медицині корупційні діяння часто виникають там, де є поєднання адміністративної влади і професійної асиметрії, коли одна сторона має контроль над ресурсом, інформацією чи рішенням, а інша сторона залежна від доступу до послуги або від кар'єрних умов. Це стосується керівників закладів, членів комісій, осіб, що впливають на формування потреб, розподіл фінансування, кадрові рішення, доступ до лікарських засобів, а також тих, хто оформлює документи, які відкривають право на послуги чи відшкодування
Руйнування справедливості та підзвітності	Корупція у сфері охорони здоров'я викривляє принцип рівності у доступі до послуг, тому що «переваги» отримує не той, хто має клінічну потребу, а той, хто має можливість вплинути на рішення через неправомірну вигоду або неформальні зв'язки. Одночасно зникає підзвітність, бо рішення оформлюються формально правильно, але фактично ухвалюються під впливом інтересу, а контроль перетворюється на «паперову» процедуру без реального зворотного зв'язку і відповідальності

Сформовано автором

Для протидії корупції у медицині ключовими є склади кримінальних правопорушень, що охоплюють прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, пропозицію, обіцянку або надання неправомірної вигоди, зловживання впливом, зловживання владою або службовим становищем, а також привласнення або розтрату майна шляхом зловживання службовим становищем. Практично це означає, що кримінально-правова реакція може бути спрямована як на «побутову» корупцію, коли неправомірна вигода пов'язана з конкретною послугою, так і на «управлінську» корупцію, коли рішення спотворює конкуренцію, перерозподіляє бюджетні ресурси чи створює штучні переваги для конкретних постачальників або посередників. У сучасній конструкції відповідальності важливе місце займає також незаконне збагачення, яке працює як інструмент реагування на необґрунтовані активи посадових осіб за умови виконання законодавчих критеріїв (табл.2).

Параметри протидії корупції у медицині

Параметр	Практичний зміст	Очікуваний результат і індикатори
Кримінально-правовий параметр	Чітке визначення корупційно пов'язаних складів кримінальних правопорушень, їх меж і суб'єктів, застосування пропорційних санкцій, спеціальних конфіскаційних механізмів, а також забезпечення невідворотності відповідальності через якісне розслідування, процесуальну дисципліну і доказування умислу	Зростання частки проваджень, доведених до суду з належною доказовою базою, зменшення повторюваності типових схем, підвищення превентивного ефекту через реальні вироки, повернення активів і відшкодування збитків. Індикатори можуть включати скорочення аномальних цін у закупівлях, зменшення скарг на вимагання, підвищення дисципліни декларування і запобігання конфлікту інтересів
Інституційно-процесуальний параметр	Наявність зрозумілої підслідності, спеціалізації органів, координації між антикорупційними інституціями, внутрішніми службами контролю у закладах, аудитом і фінансовим моніторингом. Важливими є компетентність детективів і прокурорів у медичній специфіці, вміння працювати з договорами, реєстрами, експертизами, тендерною документацією, медичними протоколами	Швидше реагування на сигнали, менша кількість «розвалених» справ через процесуальні помилки, вищий рівень довіри до розслідувань. Індикатори можуть включати скорочення строків досудового розслідування у типових категоріях, зростання частки справ, де встановлено організаторів і вигодонабувачів, а не лише виконавців нижчого рівня
Превентивно-управлінський параметр	Системне управління корупційними ризиками у закладах і органах управління охороною здоров'я, врегулювання конфлікту інтересів, прозорі кадрові та комісійні процедури, стандарти поведінки для персоналу, контроль сумісництва і взаємодій з постачальниками, внутрішні розслідування. Включає навчання персоналу з практичними сценаріями, а не формальними лекціями	Зменшення ситуацій, у яких умови роботи «підштовхують» до неправомірної вигоди, підвищення дисципліни у прийнятті рішень, зниження толерантності до «подяк» і посередництва. Індикатори можуть включати зростання кількості задокументованих рішень про самовідвід, зменшення кількості закупівель з одним учасником, стабілізацію цін відносно ринку

Сформовано автором

Практична ефективність протидії корупційним правопорушенням у медицині значною мірою залежить від того, наскільки кримінально-правова політика «підкріплює» системні антикорупційні рішення у сфері прозорості та цифровізації. Електронна система охорони здоров'я створює структуровані дані про медичні послуги та взаємодії, що зменшує простір для маніпуляцій паперовими документами і підсилює контрольованість процесів, а публічні аналітичні панелі Національної служби здоров'я

України підтримують інший тип прозорості, коли суспільство, медіа й органи контролю можуть бачити агреговані показники та аномалії (табл.3).

Таблиця 3

**Напрямки підвищення ефективності протидії корупційним
правопорушенням у медицині**

Напрямок	Конкретизація дій і очікуваний ефект
Посилення захисту і практичної дієвості інституту викривачів	Створення зрозумілих каналів повідомлення, гарантування конфіденційності та заборони переслідування, впровадження процедур швидкого реагування на повідомлення, підкріплення цього внутрішніми регламентами у закладах охорони здоров'я. Очікуваний ефект полягає у збільшенні кількості якісних повідомлень із перевірюваними фактами, у формуванні внутрішньої нетерпимості до корупції та у зменшенні латентності корупційних схем, особливо у закупівлях і кадрових рішеннях
Підвищення якості доказування і експертиз у корупційних провадженнях	Розвиток методик розслідування, що враховують медичну специфіку, організацію доказування «ланцюга рішення», посилення компетентності у фінансових, товарознавчих і технічних експертизах, у аналізі ринку та ціноутворення. Очікуваний ефект полягає у зменшенні кількості проваджень, які не доходять до вироку через слабку доказову базу, а також у зміщенні фокуса з виконавців на організаторів і вигодонабувачів
Ризик-орієнтоване управління закупівлями і стандартизація процедур	Встановлення стандартів для формування потреб, технічних вимог, оцінки пропозицій і приймання товару, включно з обов'язковим документуванням ключових рішень і прозорим обґрунтуванням вибору. Впровадження автоматизованих «червоних прапорців» для виявлення завищених цін, повторюваності постачальників, аномальних умов договорів, а також обмеження можливостей «ручного» втручання без належного пояснення. Очікуваний ефект полягає у зменшенні змов і маніпуляцій, у підвищенні конкуренції та економії коштів
Узгодження кримінально-правової реакції з превентивними механізмами та цифровими інструментами	Вибудова практичної взаємодії між внутрішніми антикорупційними програмами закладів, правилами конфлікту інтересів, електронними реєстрами і закупівельними модулями, а також кримінально-правовим блоком, який реагує на найнебезпечніші діяння. Очікуваний ефект полягає у тому, що превентивні інструменти зменшують можливості для зловживань, а кримінально-правові механізми створюють реальний стримувальний фактор для змови, підроблення, розтрати та неправомірної вигоди, що підвищує довіру пацієнтів і персоналу

Сформовано автором

Отже, важливість дослідження кримінально-правової політики полягає у тому, що саме кримінальне право задає межі нетерпимості держави до найнебезпечніших проявів корупції та визначає, які діяння визнаються кримінально каранними, які санкції є справедливими та стримувальними, як забезпечується невідворотність відповідальності, а також як працюють інституції досудового розслідування і судового

контролю. Для України це питання додатково підсилюється наявністю рамкових державних цілей, зафіксованих в Антикорупційній стратегії на 2021–2025 роки, де серед очікуваних результатів прямо ставляться завдання узгодження підходів до визначення корупційних правопорушень і забезпечення пропорційності санкцій та їх превентивного ефекту.

Висновки

Отже, підсумовуючи, зазначимо, що саме кримінально-правова політика України у сфері протидії корупційним правопорушенням у сфері охорони здоров'я має розглядатися як комплексна система, у якій поєднуються чітке визначення складів корупційних кримінальних правопорушень, реалістичні й пропорційні санкції, ефективне досудове розслідування та спеціалізований судовий контроль, а також взаємодія з превентивними механізмами прозорості, цифровізації й управління ризиками. Її результативність визначається не кількістю задекларованих норм, а здатністю забезпечити невідворотність відповідальності за найбільш небезпечні діяння, зменшити можливості для маніпуляцій у закупівлях і управлінських рішеннях, захистити публічні ресурси та гарантувати пацієнту справедливий доступ до медичної допомоги. У підсумку саме послідовність і узгодженість кримінально-правового курсу з антикорупційними інституційними гарантіями та галузевими реформами формують довіру суспільства до медицини й держави та створюють підґрунтя для підвищення якості і безпеки медичних послуг.

Список використаних джерел

1. Загиней З. Викривачі корупції: quid prodest? Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2016. № 2, ч. 1. С. 125–136.
2. Костенко О. О. Деякі аспекти ролі викривачів (whistleblowers) у протидії правопорушенням. Право України. 2016. № 6. С. 188–194.
3. Крижна В. В. Правовий статус викривачів в антикорупційній діяльності. Роль інституту викривачів у запобіганні та протидії корупції : матеріали круглого столу (Київ, 2 листоп. 2018 р.) / [редкол.: В. В. Черней, К. Ланчінскас, А. Б. Фодчук та ін.] ; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2018. С. 71–73.
4. Шрамко С. С. Роль громадської свідомості у запобіганні корупції. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. 2014. Вип. 28, т. 3. С. 48–51.
5. Окопник О. М. Проблемні питання запобігання та протидії корупції в Україні. Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 20– 21 квіт. 2018 р.). Тернопіль, 2018. С. 357–359.
6. Нестеренко О. Правовий захист викривальників (whistleblowers): теоретичні аспекти та конституційна необхідність. Право України. 2014. № 12. С. 104–111.
7. Мусієнко О. П. Адміністративно-правові заходи запобігання та протидії корупції в органах виконавчої влади і місцевого самоврядування в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2017. 242 с.
8. Ілляшенко О. В. Зарубей В. В. Сучасні тенденції щодо вирішення проблемних питань у роботі з викривачами. Роль інституту викривачів у запобіганні та протидії корупції : матеріали круглого столу (Київ, 2 листоп. 2018 р.) / [редкол.: В. В. Черней, К. Ланчінскас, А. Б. Фодчук та ін.] ; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2018. С. 56–59.
9. Фодчук А. Б. Поняття, ознаки та структура адміністративно-правового статусу викривачів корупції. Юридична наука. 2019. №3. С. 112–121.

10. Бобіта А. Викривачі за антикорупційними законодавствами України та Грузії: порівняльно-правова характеристика. Вісник прокуратури. 2015. № 3 (165). С. 117–124.
11. Герасименко Л. В. Генеза правового захисту викривачів в Україні. Роль інституту викривачів у запобіганні та протидії корупції : матеріали круглого столу (Київ, 2 листоп. 2018 р.) / [редкол.: В. Черней, К. Ланчінскас, А. Фодчук та ін.] ; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2018. С. 26–27.
12. Штангрет А., Силкін О., Шляхетко В. Трудова міграція як зовнішня загроза для кадрової безпеки підприємства. № 10(38), 2024. Наукові інновації та передові технології. С. 190-201. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-10\(38\)-190-201](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-10(38)-190-201)
13. Штангрет А., Силкін О. Безпекові аспекти управління персоналом в умовах гіпердинамічного зовнішнього середовища. № 9(37), 2024. Наукові інновації та передові технології. С. 227-237. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-9\(37\)-227-237](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-9(37)-227-237)
14. Криштанович, М., & Силкін, О. Оцінювання стратегічних напрямів реалізації державно-приватного партнерства в царині безпекового розвитку агропромислового сектора. Socio-Economic Relations in the Digital Society, 1(55), 2025, 44-55. <https://doi.org/10.55643/ser.5.55.2025.587>